

A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESSÉG HAZAI MÉDIA- REPREZENTÁCIÓJA 2015 ÉS 2019 KÖZÖTT

Molnár Zsolt

molnarzst@gmail.com, molnar.zsolt@uni-bge.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2021.3.25

Absztrakt

Jelen tanulmány a nemzetközi önkéntesség magyarországi médiareprezentációját mutatja be. Célja a nemzetközi önkéntesség médiában kialakult képének feltárása, a vele kapcsolatos diskurzusok azonosítása, annak vizsgálata, hogy különböző társadalmi, gazdasági és politikai dimenziói, lehetőségei és szerepei megjelennek-e a vizsgált médiatartalmakban, és összeállnak-e valamilyen egységes mediatizált képpé, amely tudatosan erősítheti a nemzetközi önkéntesség társadalmi súlyát. A vizsgált szövegekben előforduló tartalmi elemek előfordulását kvantitatív tartalomelemzés, a társadalmi szerepek azonosítását kvalitatív diskurzuselemzés segítségével végeztem. A kutatás a magyar sajtóban a nemzetközi önkéntességről 2015–2019 közötti öt évben összesen megjelent 746 nyomtatott cikkre, internetes beszámolóra, televízió és rádió tudósításra, valamint blogbejegyzésre terjedt ki.

Kulcsszavak

nemzetközi önkéntesség, önkéntes, médiareprezentáció, tartalomelemzés, diskurzuselemzés

MEDIA REPRESENTATION OF INTERNATIONAL VOLUNTEERING IN HUNGARY BETWEEN 2015–2019

Zsolt Molnár

Abstract

This paper discusses the media representation of international volunteering in Hungary. It aims to identify the mediated picture as well as the related discourse topics about international volunteering. It provides findings into how social, economic, and political components, implications and roles of volunteering can be identified in the examined media contents. This research explores whether media representation forms a coherent mediated picture contributing intentionally to strengthen international volunteering's social weight. I used quantitative content evaluation to reveal content structures and used qualitative discourse analysis to detect discursive topics and social roles of volunteering. The research examined 756 articles altogether, media coverages, and blog contents alike published or broadcast in the Hungarian media over five years between 2015 and 2019.

Keywords

international volunteering, voluntary, media representation, content evaluation, discourse analysis

A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESSÉG HAZAI MÉDIAREPREZENTÁCIÓJA 2015 ÉS 2019 KÖZÖTT

Molnár Zsolt

Bevezető

A magyarországi önkénteskutatások részben társadalom-statisztikai és motivációs oldalról¹, részben aktuálpolitikai összefüggésben² vizsgálják a belföldi önkéntességet, kifejezetten a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos tudományos kutatás kevés létezik. A terület legfontosabb hazai jellemzői (demográfiai, motivációs és szervezeti) hasonlóak a külföldi mintákhoz, ugyanakkor az önkéntesek száma, a tevékenység gazdasági súlya, valamint finanszírozási módja nagyon jelentős mértékben elmarad a fejlett országokétól.

Jelen tanulmány a társadalmi nyilvánosság oldaláról kívánja feltárni és bemutatni a nemzetközi önkéntességet. Arra keresi a választ, hogy milyen a nemzetközi önkéntesség médiareprezentációja Magyarországon, milyen azonosítható diskurzusok és társadalmi szerepek kapcsolódnak hozzá, mennyire tudatos és aktív a téma képviselője a hazai sajtóban. Megjelennek-e bennük a nemzetközi önkéntesség egyéni, társadalmi és országos szinten kiaknázható pozitív hatásai és lehetőségei, és összeállnak-e valamilyen azonosítható mediatizált képé, amely tudatosan erősítheti a nemzetközi önkéntesség társadalmi súlyát. Meg tudja-e szólítani a potenciális (jellemzően „Z” generációba tartozó fiatal) önkénteseket mind üzenet, mind médiaszerkezeti oldalról, illetve ki tud-e fejteni tágabb társadalmi szemléletet alakító hatást? A kutatás kiindulópontja az, hogy a nemzetközi önkéntesség médianyilvánossága kifejezetten alacsony, noha hazai szerkezete, társadalmi, politikai és gazdasági lehetőségei komolyabb megjelenést és szerepvállalást tennének lehetővé.

Elemzésemben a 2015–2019 közötti időszak alatt megjelent³ médiatartalmakat vizsgáltam. Először kvantitatív tartomelemzéssel a cikkek, tudósítások részletes tartalmi összetevőinek (pl. témák, önkéntesség fajtái, típusai, szervezetek, programok, motivációs tényezők, önkéntesség egyéni és társadalmi hatásai stb.), valamint az ezek leírására használt fogalmak és kifejezések előfordulásának gyakoriságát dichotóm válaszokat tartalmazó kódrendszer alapján számszerűsítve néztem meg, amely lehetőséget nyújtott a szövegtartalmak statisztikai elemzésére. Ezt követően a kvalitatív diskurzuselemzés segítségével a mélyebb értelmezési összefüggéseket, a betöltött társadalmi szerepeket kívántam azonosítani.

¹ Pl. Czike – Kuti 2006, Czike – Szabóné 2010, Mészáros – Kostyál – Mester 2011, Perpék 2017.

² Pl. Feischmidt 2018, Zakariás 2018.

³ Kutatásomban tudatosan nem vizsgáltam a 2020. évvel kezdődő időszakot, mert a koronavírus-pandémia ezt a területet is jelentősen befolyásolta: számos külföldi ország nem fogadott külföldi önkénteseket, illetve a társadalmi segítségnyújtás a belföldi önkéntességre tevődött át.

Kutatásom megállapításait érdekes lesz nemzetközi összehasonlításban is vizsgálni, hisz az önkéntesség és a hozzájuk kapcsolódó diskurzusok külföldi felmérések szerint is legtöbbször leegyszerűsített, sematizált formában jelennek meg a köztudatban (pl. Deacon – Fenton – Walker 1995, Greenberg – Walters 2004a, Machin 2005).

A tanulmányban először röviden ismertetem a nemzetközi önkéntességnek a diszkurzív szerepek azonosításához szükséges hazai összetevőit, jellemzőit és nemzetközi megfeleltetését, majd áttekintve a médiareprezentáció elemzéséhez alkalmazott fontosabb szöveg- és diszkurzelemzési megközelítéseket, bemutatom a 2015 és 2019 között a magyarországi sajtóban megjelent médiatartalmak megjelenési gyakoriságát és eloszlását. Ezt követően egy szűkebb időtartamban, a kiválasztott 2018-as évre vonatkozóan bemutatom a hírek, tudósítások részletes elemzését és a kapott eredmények értelmezését.

A nemzetközi önkéntesség magyarországi helyzete, szerkezete és jelentősége

Az önkéntesség alapvetően más emberek, közösségek önzetlen segítése, amelynek eredete a korabeli társadalmak hitében, világnézetében rejlik (pl. Zentai 2006), és a XX. századig szinte kizárólag belföldi önkéntességet jelentett. Az első világháború után jelent meg nemzetközi vonatkozásban, amikor megindult a szegény országok együttes szolidaritáson és társadalmi felelősségvállaláson alapuló megsegítése (pl. Lewis 2005, Smith – Laurie 2010). Hazánkban szervezett formában az ezredfordulót követően alakult ki állami és civil szervezetek tudatos együttműködésében (pl. Fodor – Orosz 2015, Laki 2019), ettől kezdve a magyarországi tevékenység is a nemzetközileg elfogadott értelmezés⁴ és rendszer szerint működik, ugyanakkor az önkéntesek létszámában és a terület finanszírozásában a hazai nemzetközi önkéntesség folyamatosan elmarad a fejlett országok helyzetétől.

Tágabb értelemben vizsgálva (pl. Csákvári 2008), a modernkori önkéntesség olyan összetett társadalmi kategória, amelynek jelentős multidiszciplináris hatása és vonatkozása van. Az önkéntesség napjainkban leggyakrabban társadalmi, gazdasági és politikai dimenziók mentén, ezek egymásra ható komplexitásában jelenik meg. Része többek között az önkéntesek motivációs háttere, helyi közösségfejlesztő vonatkozásai, nemzetgazdasági hatása, szociális és politikai következményei (pl. menekültek, kisebbségek vagy bármely rászoruló társadalmi csoport segítése esetén), az önkéntesek személyiség- és képességfejlődése, össztársadalmi hatása, valamint nemzetközi önkéntesség esetén a vállalati szinten jelentkező gazdasági kapcsolatok és előnyök, illetve a tudatosan kifejtett vagy jelentkező geopolitikai és diplomáciai (*soft power*) lehetőségek. Az Európai Parlament önkéntesség szerepéről szóló jelentése⁵ ezeket a társadalmi bevonódás és kohézió, a generációk közötti együttműködés erősítése, valamint az interkulturális megértés és fejlődés hatásaival egészíti ki. Ezek a vonatkozások és összetevők alkotják a nemzetközi önkéntesség komplex szerepstruktúráját, kiegészülve a belföldi és a nemzetközi önkéntesség egymásra ható kapcsolatával⁶ (Wu 2011), ezért azonosításuk és feltárásuk elengedhetetlen részét képezi a vizsgálatnak.

A tanulmány következő fejezeteiben a nemzetközi önkéntesség vizsgált kategóriái – amelyek médiaképet a következőkben bemutatom – az önkéntesmunka típusaira, az önkén-

⁴ Pl. az Európai Unió Bizottsága által 1997-es Amszterdami szerződésben, illetve az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) 2006-os dokumentumában foglalt definíciók.

⁵ Report On The Role Of Volunteering In Contributing To Economic And Social Cohesion (Committee on Regional Development, EP, 2008).

⁶ A cseh Inex–SDA önkéntesküldő szervezet 600 fős kutatása.

tesek egyéni jellemzőire, helyi és országos gazdasági, kulturális és politikai hatásmechanizmusára, valamint finanszírozási, szervezeti és nemzetközi kapcsolódásaira terjed ki.

Az egyéni jellemzőket tekintve a hazai nemzetközi önkéntesek száma egyelőre kifejezetten alacsony, évente mindösszesen néhány százra tehető⁷ (összehasonlítva: a Nemzetközi Önkéntesküldő Szervezetek Szövetségének (IVCO) 31 tagszervezete évente összesen több mint 30 ezer nemzetközi önkéntest küld külföldi önkéntesmunkára), ahogy szerény a nemzetközi önkéntesség gazdasági súlya is. A külföldi önkéntesprogramok tipikusan nemzetközi fejlesztési keretben (NEFE) szoktak megjelenni, erre Magyarország a nemzetközi vállalásnál jelentősen kevesebbet költ (pl. Szent-Iványi – Lightfoot 2015), vállalati szinten viszont már van pozitív példa a nemzetközi önkéntességgel összekapcsolódó harmadik világbéli kereskedelemfejlesztési gyakorlatra⁸. A nemzetközi önkéntesség kiválóan alkalmas egy ország nemzetközi képének alakítására, amelyre az Afrikában működő önkéntes magyar orvosi missziók jelentenek jó példát, ahol az egészségügyi fejlesztést tudatos kultúracserével (Mbembe 2008) is kiegészítik, így mind az orvosi, mind a kulturális tevékenységen keresztül tudják építeni Magyarország ismertségét és imázsát. A geopolitikai célú kulturális diplomácia gyakorlatát (Nye 2004, Goff 2013) azonban hazánk a nemzetközi önkéntesség más területén egyelőre nem veszi igénybe.

A magyar önkéntesek társadalmi és motivációs háttere nagy hasonlóságot mutat a nemzetközi mintákkal. A tipikus európai és magyar önkéntes szocio-demográfiai jellemzői megegyeznek, mindkettő egyaránt „magas presztízsű, magas iskolai végzettségű, gazdaságilag aktív, sokszor értelmiségiként dolgozó felnőtt, aki általában gyermekes családban él” (Perpék 2017: 116). A magyar nemzetközi önkéntesek átlagéletkora 25,5 év (az Egyesült Államokban 28 év), a nők és férfiak aránya 70-30% (USA: 60-40%), és a jelentkezők 90-95%-a főiskola, egyetem előtt áll, jelenleg is tanul vagy nemrégiben végzett diplomás (USA: 90%-a legalább főiskola).⁹ A magyar önkéntesek motivációi három nagy kategóriába sorolhatók.¹⁰ Az első a segítőszándék, a második a kalandvágy, míg a harmadik motiváció az egyéni élettörténetbe ágyazott motiváció, amely során valamilyen magánéleti vagy szakmai válság miatt jelentkeznek önkéntesnek. Egy brit felmérés ezeket a vallási elköteleződésből adódó, valamint a társadalmi nyomásból eredő önkéntesség vállalással egészítette ki (Bröckerhoff – Wadham-Smith 2008). A visszatérő önkéntesek egy hazai kutatás szerint toleránsabbakká, elfogadóbbakká, gyakorlatiasabbakká, pragmatikusabbakká, kulturálisan nyitottabbá, türelmesebbé, valamint szociálisan és társadalmilag érzékenyebbé váltak (Mikesy – Molnár – Reicher 2011), amely változásoknak viszont már össztársadalmi hatásuk is van.

Az alkalmazott kutatás módszertani jellemzői

Kutatásom célja, hogy a nemzetközi önkéntesség előbb bemutatott meghatározó dimenziói, összetevői, vonatkozásai (önkéntesség célja, gazdasági, politikai és társadalmi szerepe, önkéntesek motivációi stb.), valamint a rájuk rakódott diszkurzív mezők milyen mértékben és mennyire kongruensen tükröződnek a hazai médiában, és kiolvasható-e belőlük valamelyik társadalmi szerep és diskurzus. Ennek feltárásához komplex diskurzuselemzési megközelítést

⁷ Nemzetközi önkéntesküldéssel foglalkozó hazai szervezetek becslése.

⁸ A Magyar Afrika Társaság tulajdonosa által alapított Magyar Kereskedelmi és Kulturális Központok (HTCC) több irodát is működtetnek öt afrikai nagyvárosban.

⁹ Magyar Önkéntesküldő Alapítvány 2011-es kutatása.

¹⁰ A 2005 szeptember és 2007 január közötti időszakban több program keretén belül több mint 60 nemzetközi önkéntes motivációját mértem fel.

alkalmaztam, hiszen célunk nemcsak a médiában leírt vagy elhangzott nyelvi jelentések megértése, hanem az elbeszélők (önkéntesek, illetve újságírók, szerkesztők) saját narratíváinak értelmezése és a különböző diskurzusok azonosítása, amelyek egyrészt a jelentéseket hordozó módok, eszközök sorát, folyamatát írják le, másrészt a vizsgált jelentések társadalmi nézőpontjaival kapcsolatos reprezentációit értelmezik (Carver 2004, Fairclough – Mulderring – Wodak 2011: 357, Fairclough 2012a). A diskurzuselemzés célja, hogy a nemzetközi önkéntességről szóló szövegekben lévő jelentéseket és nézőpontokat felfejtsük, a bennük rejlő szubjektív és szociális tartalmakat feltárjuk és strukturáltan értelmezzük (Glózer 2007). A diskurzuselemzés olyan nyelvi, kognitív, társadalmi és kulturális aspektusokkal rendelkező multidiszciplináris eszköz, amely kritikai és társadalom-politikai megközelítésben vizsgálja az elemzett szöveget, és képes mind általános konklúziók levonására, mind absztrakt ideológiai jelentések megalkotására (van Dijk 1998a, Fairclough 2012b). Mivel a diskurzuselemzés nyelvészeti megközelítésből egyre inkább társadalommagyarázati elvvé alakul át (P. Szilczl 2018:4), kiválóan alkalmas a nemzetközi önkéntesség társadalmi jelentéseinek és szerepeinek értelmezéséhez és megértéséhez.

Az elemzéshez a kvantitatív és kvalitatív módszerek – egymást kiegészítő – előnyeit egyaránt felhasználtam. A kvantitatív tartalomelemzés elsősorban leíró jellegű, módszertanilag pontosabban meghatározott (Krippendorff 2004a, Géring 2017a) eljárás, amely a vizsgált szövegekben előforduló fogalmak, nyelvi elemek gyakoriságát és azok egymáshoz való kapcsolódását mennyiségileg elemzi. Jelen esetben a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevőit kívántam feltárni és számszerűsítve elemezni. Ehhez a nemzetközi önkéntesség szerepkészletéből levezetett kódolási kategóriákat alakítottam ki. Ezt követően, a mélyebb értelmezések és a tartalomból kirajzolódó társadalmi kontextusok, kapcsolatok és nézőpontok kvalitatív azonosítására a Foucault diskurzusfelfogásán alapuló kritikai diskurzuselemzés (Foucault 1970, van Dijk 1998b, Wodak 2001, Fairclough 2009, 2012c) módszerét vettem igénybe, amely számos kritikája ellenére is (pl. túlzottan leegyszerűsített és gyakran preconcepcionált, lásd Szabó 2004a), a legelterjedtebb eszköz a látens jelentések és diszkurzív mezők feltárására.

A vizsgálat során három kérdéskörre kerestem választ: 1) Milyen intenzitással, eloszlásban és milyen médiumokban jelennek meg cikkek, tudósítások a nemzetközi önkéntességről, és ezekből milyen következtetéseket lehet levonni a reprezentáció hatására? 2) Milyen témákat, témaköröket lehet a cikkekben, tudósításokban azonosítani, mennyire jelennek meg a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevői a médiatartalmakban? 3) Milyen társadalmi diskurzusok, szerepek és üzenetek rajzolódnak ki a reprezentációból, amelyek meghatározzák a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságát? Az első kérdéskörnél tehát azt vizsgáltam, hogy „hol”, a másodikonál azt, hogy „mi” jelent meg, míg a harmadik kutatói kérdéskörnél azt tártam fel, hogy „milyen módon” került bemutatásra a nemzetközi önkéntesség a magyar médiában.

A szövegelemzés során a Klaus Krippendorff (2004b: 83) által meghatározott módszertani felépítés és logikai sorrend szerint haladtam, a mintavételi keretet a magyarországi sajtóban 2015 és 2019 között megjelent, nemzetközi önkéntességgel foglalkozó szerkesztett tartalmak képezték.¹¹ A mintavétel során az ország egyik legnagyobb sajtófigyelő cégének (Imedia Kft.) adatbázisára támaszkodtam, ahol kutatói hozzáférést biztosítottak számomra a nyomtatott sajtóra, a televíziós és rádiós műsorokra, az internetes újságokra, valamint a blogtartalmakra kiterjedő, napi 20 ezer megjelenés figyelésével bővülő archívumukhoz. A keresési kulcsszavak véglegesítését két lépcsőben, keresztellenőrzésekkel és szűrésekkel kiegészítve

¹¹ A sajtótermék fogalmát a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság szabályozza (A médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban, NMHH, utolsó frissítés: 2014.01.28.).

végeztem, arra törekedve, hogy megbízhatóan lefedjék a nemzetközi önkéntességhez tartozó tartalmakat¹², beleértve a szervezeti résztvevőket, programokat és missziókat. A megjelenések helyét és gyakoriságát leíró elemzéshez a pontosabb statisztikai feldolgozást lehetővé tevő tágabb időkeretet határoztam meg, a vizsgált 2015–2019 közötti időben összesen 746 média-tartalmat találtam, azaz $N^1 = 746$.

A kvantitatív és kvalitatív elemzéshez egy évet választottam ki, a gyorsan változó magyarországi médiapiaci sajátosságok miatt ezt minél közelebb kívántam meghatározni a jelenhez, de mivel 2019-ben indokolatlanul alacsony volt a megjelenések száma az előző évekhez képest, ezért a teljesebb képpel biztató 2018-as év mellett döntöttem. Ebben az időszakban összesen 139 tudósítás szerepelt a vizsgált médiumokban (1. táblázat), ez a mennyiség volt a kvantitatív vizsgálatom korpusza, tehát $N^2 = 139$.

1. táblázat

Médiatartalmak megjelenési helye

Nyomtatott sajtó	24 óra, Békés Megyei Hírlap, Bors, Hajdú-Bihari Napló, Képmás, Napló, Nők Lapja, Somogyi Hírlap, Tolnai Népújság, Új Dunántúli Napló, Új Néplap, Vas Népe
TV, rádió, MTI	Info Rádió, Kossuth Rádió, MTV, Rádió Rock, RTL, MTI
Internetes újság	bama.hu, baon.hu, beol.hu, boon.hu, breuerpress.com, civilhetes.hu, duol.hu, eszakhirnok.hu, feol.hu, globoport.hu, gyorplusz.hu, hajraegeszseg.hu, hataratkelo.hu, heol.hu, hir6.hu, hirado.hu, hiros.hu, HR Portal, ifipress.hu, index, infovilag.hu, yoojooz.hu, kemma.hu, keol.hu, kisalfold.hu, kulturpont.hu, lokal.hu, ma.hu, magyaridok.hu, marie claire online, medicalonline.hu, mixonline.hu, mon.hu, nlc.hu, nonprofit.hu, parameter.sk, propeller.hu, sikerado.hu, somogyivar.hu, szoljon.hu, sonline.hu, teol.hu, tolnavar.hu, turizmus.com, vaol.hu, veol.hu, vilagszam.hu, vorosmartyradio.hu, weborvos.hu, webradio.hu, wmn.hu, zaol.hu, zetapress.hu
Blogok	animanna.blog.hu, hataratkelo.blog.hu, hoppsza.blog.hu, lilifinnkalandjai.blog.hu, lelektoredekek, nori-potsdam-ban.blog.hu, rolff on road, studlife, tamaszsofi.blog.hu, vilagga-mentem.blog.hu

Forrás: saját szerkesztés

A kvalitatív vizsgálathoz szükséges módon ezekből kiszűrtem az azonos tartalommal – gyakran szó szerinti egyezéssel – rendelkező cikkeket és tudósításokat, majd a fél oldalnál és a 6 percnél rövidebb tartalmakat, így végül 25 különböző témájú és tartalmú megjelenés maradt, azaz $N^3 = 25$.

A kvantitatív szövegelemzéshez kialakított kódrendszer a nemzetközi önkéntesség azon tartalmi összetevőit tartalmazza, amelyek kutatói előfeltevésem szerint akár pozitív, akár negatív megjelenésben lényegesek a vizsgálathoz, azaz kiolvasható belőle, hogy melyik összetevő milyen gyakorisággal szerepel. Ugyanilyen fontos vizsgálati cél volt annak feltárása is, hogy mi *nem* jelenik meg a médiában. Az alkalmazott kódrendszert három szintű, faágstruktúra alapú kategóriacsoporthoz terveztem meg, amely a nemzetközi önkéntesség tartalmi összetevőit egyre szűkebb logikai egységekre bontja le. A legmagasabb, átfogó szintű főcsoportba (kódcsalád) a cikkek, tudósítások fő tartalmi elemei, a *témátípusok* kerültek, amelyeket hat nagy kategóriába soroltam be: önkéntes munka típusai, önkéntesek egyéni jellem-

¹² Nemzetközi önkéntesség, külföldi önkéntesség, önkéntes munka külföldön.

zói, országos hatások, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, szervezeti jellemzők. Ezeket külön-külön alcsoportokra (kódkategóriák) bontottam le (*nemzetközi önkéntesség tartalmi kategóriái*), például: külföldi önkéntesmunka, külföldi önkéntes magyarországi munkája, önkéntesek motivációi, tapasztalt egyéni változások összetársadalmi, gazdasági, kulturális, politikai hatás, közreműködő szervezet, önkéntesprogram stb. (2. táblázat).

2. táblázat

A kvantitatív elemzéshez használt kódszótár első két szintje

I. TÉMATÍPUSOK	II. TARTALMI KATEGÓRIÁK
Önkéntesmunka típusai	1.1 Külföldi önkéntesmunka
	1.2 Önkéntes turizmus
	1.3 Külföldi önkéntes magyarországi munkája
	1.4 Belföldi önkéntesség
Egyéni jellemzők	2.1 Demográfia
	2.2 Motiváció
	2.3 Önkéntesek személyiség- és képességfejlődése
	2.4 Tapasztalt nehézségek
Országos hatás	3.1 Össz társadalmi hatás
	3.2 Gazdasági hatás
	3.3 Kulturális hatás
	3.4 Politikai hatás
	3.5 Negatív hatás
Nemzetközi kapcsolódás	4.1 ENSZ deklarációk
	4.2 Egyéb nemzetközi vonatkozás
Önkéntesség finanszírozása	5.1 Egyéni forrás
	5.2 Külső finanszírozó szervezet
Szervezeti jellemzők	6.1 Küldő szervezet
	6.2 Fogadó szervezet
	6.3 Önkéntesprogram

Forrás: saját szerkesztés

A kódrendszer legalsó szintjét a fenti tartalmi összetevők részletes, elemi szintű kibontása jelentette (*elemi fogalmak/kódok*), ahol pontos nyelvi megfogalmazásban helyezkednek el a vizsgálni kívánt egységek (pl. oktatás, egészségügy, természetvédelem stb., mint a végzett munka fajtája vagy tolerancia, nyitottság, gyakorlatiasság stb., mint az önkéntesmunka egyéni hatása). Az itt elhelyezkedő elemi kódok összessége, azaz a tartalmi kategóriák részletes összetevőit jelentő végső kategóriaszótár 86 olyan fogalmat tartalmazott, amelyeknél eldöntendő formában tudtam megvizsgálni, hogy szerepelnek-e az egyes médiatartalmakban. Ez képezte a tartalomelemzés végső kérdéssorát (3. táblázat).

3. táblázat

Példa a tartalmi kategóriákhoz kapcsolódó elemi fogalmakra (részlet)

II. TARTALMI KATEGÓRIÁK	III. ELEMI FOGALMAK	SZEREPEL: IGEN/NEM
1.1 Külföldi önkéntesmunka fajtái	1.1.1 oktatás	
	1.1.2 egészségügy	
	1.1.3 természetvédelem, ökológia	
	1.1.4 kultúra	
	1.1.5 gazdaság	
	1.1.6 szociális és társadalmi téma	
	1.1.7 sport	
2.2 Önkéntesek motivációi	2.2.1 kalandvágy	
	2.2.2 segítő szándék	
	2.2.3 kényszerönkéntesség	
	2.2.4 vallási célú	
	2.2.5 társadalmi nyomásból eredő	
	2.2.6 pályaválasztási lehetőség	
6.2 Önkéntesprogram	6.2.1 Erasmus+	
	6.2.2 ESC (Európai Szolidaritási Testület)	
	6.2.3 EVS (Európai Önkéntes Szolgálat)	
	6.2.4 GLEN	
	6.2.5 EU Aid Volunteers	
	6.2.6 Humana	
	6.2.7 Orvosi misszió	

Forrás: saját szerkesztés

A kvalitatív diskurzuselemzés során menet közben, iteratív módon határoztam meg a vizsgált társadalmi szerepeket és diszkurzív mezőket, ami megegyezik Csígyó Péter (1998) és Géring Zsuzsa (2017b) módszertani megközelítésével, és lehetővé teszi a prekoncepcionális elkerülését (lásd Szabó 2004b), valamint a tényleges szerepkörök feltárását. A kvalitatív diskurzuselemzés alapját szintén a 2018-as évben megjelent médiatartalmak képezték. A 139 cikket és tudósítást megtisztítottam a – nagy számban előforduló – ismétlődő beszámolóktól, majd terjedelem (legalább féloldalas cikkméret, és 6 percnél hosszabb rádió és televíziós riport) és témakör alapján kiválasztottam 25 tartalmat, amelyeket részletesebb kvalitatív elemzésnek vettem alá (4. táblázat).

Az elemzéshez hét összetevőből álló táblázatot használtam (5. táblázat), amely az alábbi elemeket tartalmazta: az adott cikk, tudósítás címe; tartalmi összefoglalása; a beszámolóban szereplő kulcsfogalmak; azonosítható kijelentés típusok; a szerző által sugallt nézőpont; a szereplő pozíciója; valamint a megfogalmazható üzenetek, toposzok. Ezek képezték a kvalitatív elemzés kódolási kategóriáit, amelyek alapján strukturáltan elemeztem a szakmai-társadalmi szerepeket és diskurzusokat.

4. táblázat

Kvalitatív diskurzus elemzésbe bevont cikkek és tudósítások összetétele

TÉMAKÖRÖK, MŰFAJOK	MENNYISÉG
Orvosi misszió	10 db. cikk és tudósítás
Egyéb külföldi önkéntes-munka beszámoló	8 db. cikk és tudósítás
Külföldi önkéntesek magyarországi munkája	3 db. cikk és tudósítás
Életút példák	2 db. cikk és tudósítás
Rendezvények, események	2 db. cikk és tudósítás

Forrás: saját szerkesztés

5. táblázat

Példa a kvalitatív kódolási rendszerre

MEGNEVEZÉS	JELENTÉS	PÉLDÁK
1. Cím	Cikk, tudósítás pontos címe, megjelenés helye, ideje	„Itt nem álmodozol, itt dolgozol” – interjú Vietnamból (<i>tamasyzsofi.blog.hu, 2018.02.26.</i>)
2. Tartalmi összefoglalás	Miről szól?	Egy Vietnámban dolgozó önkéntes tapasztalatai
3. Kulcsfogalmak	Gyakran előforduló, jellemző szavak, fogalmak	„Másfél órás ebédszünet”, „árvaház”, „hátrányos helyzetű gyerekek”, „hatalmas kaland”, „idegen közeg” stb.
4. Kijelentés típusok	Mi jellemző a megfogalmazásra, a cikk stílusára	„Személyes példák használata”, „sok erős jelző”, „váltakozik a leírás az idézetekkel”, „negatív és pozitív példák szembeállítás” stb.
5. Nézőpont	Azonosítható-e valamilyen tudósítói perspektíva, állásfoglalás	„A megoldani való probléma és az önkéntesség, mint megoldás szembeállítás adja a cikk dinamikáját”, „tárgyilagos, higgadt, nem ment el a kolonialista / romantizáló stílus felé”, „a helybeliek szempontjából dolgozták fel a témát, nem az önkéntesek helyzetéből” stb.
6. Szereplő pozíciója	Hogyan jelenik meg a riportalany	„Hétköznapi szereplő, könnyű azonosulni vele – személyes, szubjektív” stb.
7. Üzenetek, toposzok	Azonosított társadalmi szerepek, diskurzusok, megfogalmazható üzenetek	„A nemzetközi önkéntesség jó szakmai és tapasztalatszerző lehetőség”, „az önkéntesség megoldás egy problémára (mit kezdjek az életemmel végzett egyetemistaként?)”, „a nemzetközi önkéntesség elhatározás kérdése, bárkiből bármilyen élethelyzetben és életkorban lehet jó önkéntes” stb.

Forrás: saját szerkesztés

Mi van az adatok mögött: médiamegjelenések eloszlása

A vizsgált 2015–2019 közötti időszakban összesen 746 médiamegjelenés történt a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatban. Ezt először mennyiségileg viszonyítottam a teljes (belföldi) önkéntességről szóló megjelenések számához, majd hatását tekintve megnéztem, hogy a médiumok összetétele mennyire esik egybe a hazai médiafogyasztási szokásokkal, majd az adott médiumok olvasottsági, illetve nézettségi jellemzőit elemeztem (mennyire hatékonyan érik el a befogadókat).

A kutatás időkeretében a teljes (külföldi és belföldi) önkéntességről összesen 6889 sajtóbeszámoló született, azaz közel tízszer (9,2) gyakrabban foglalkozott a média általában az önkéntességgel,¹³ mint ennek nemzetközi formájával. Más megközelítésben: minden 10 önkéntességről szóló hazai médiatartalom közül egy a nemzetközi önkéntességről szólt. A belföldi és a nemzetközi önkéntesség helyzete és volumene közötti különbséget az önkéntes munkát végzők száma, társadalmi ismertsége és elfogadottsága, valamint szervezeti és finanszírozási módjában nézve,¹⁴ a sajtómegjelenések számában tapasztalható tízszeres eltérés reálisnak, sőt kedvezőnek tekinthető, noha mindkét terület médiajelenétének volumenét társadalmi súlyukhoz képest alulreprezentálnak tartom.

A nemzetközi önkéntességről szóló 746 cikk és tudósítás médiatípusonkénti megoszlása (6. táblázat) viszont hasonló mintát mutat az országos médiafogyasztási adatokkal. Egy 2019-es felmérés szerint¹⁵ a hazai internetezők közel fele kizárólag online forrásokból tájékozódik, a válaszadók 17%-a csak a nyomtatott sajtóból, míg 19%-uk kizárólag a televízióból. A nemzetközi önkéntesség vizsgált reprezentációjánál az internetes tartalmak (389 cikk) 52%-ot képviseltek (blogokkal kiegészítve 80%), a nyomtatott sajtó (97 cikk) 13%-ot, míg a televízió (23 tudósítás) összesen 3%-ot. Ez a kép azt mutatja, hogy noha alacsony a nemzetközi önkéntességről szóló médiatartalmak száma, a témával foglalkozó médiatípusok összetétele a fiatal potenciális önkéntesek elérését tekintve korszerű, megfelel a hazai lakosság médiafogyasztási struktúráján belül a „Z” generáció szokásainak,¹⁶ ami alkalmas lehet arra, hogy – legalábbis médiaeszköz oldalról – hatékonyan elérje a nemzetközi önkéntesség kiemelt célcsoportjának számító 16–29 éves korosztályt.

A médiahatást tekintve fontos, hogy a megjelenéseken belül milyen arányt képviselnek a legmagasabb követőszámmal rendelkező médiumok. Ehhez megnéztem az érintett médiumok követési (nézettségi, hallgatottsági, olvasottsági) adatait,¹⁷ és ezt vetettem össze a sajtófigyelés eredményével. A nyomtatott sajtón és az internetes csatornákon belül kifejezetten alacsony a magas olvasottságú lapok és portálok aránya (27%, ill. 6%), azaz a nemzetközi

¹³ Az önkéntesség általánosan használt formáira voltam kíváncsi, ezért az „önkéntesség” és „humanitárius munka” kifejezéseken kívül semmilyen más tevékenységet (pl. iskolai önkéntes tevékenység) nem vettem bele a keresésbe.

¹⁴ A magyarországi belföldi önkéntesség legfontosabb számai: szervezeti keretek közötti önkéntes munkát végzők száma 1-2 millió fő, GDP hozzájárulása 0,1% (pl. Mészáros – Kostyál – Mester 2011, KSH, Perpék 2017), az 50 óra kötelező iskolai önkéntesség miatti magas társadalmi ismertség

¹⁵ NMHH (2020) felmérés: csökken a hagyományos média fogyasztóinak aránya az internethez képest.

¹⁶ Hagyományos televízió 8%, internetes forrás 68% (NMHH, 2020).

¹⁷ Források: NMHH (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság) 2020, Whitereport for Directors – Summer Edition 2019 (media1.hu), MATE SZ (Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség) 2020, thepitch.hu (Digitális Közmérési Tanács adatai alapján), Márkamonitor (markamonitor.hu) és Média1 (az RTL és a TV2 Nielsen Közönségmérésre alapozott közleményei).

önkéntesség hírei szétaprózódott oldalakon keresztül érték el a befogadókat. A rádiós és televíziós tudósítások többsége (59%) viszont magas hallgatottságú és nézettségű csatornákon történt (Info, Petőfi és Kossuth Rádió, RTL Klub, TV2, MTV és a Duna TV), azaz a hagyományos elektronikus médiumok összetétele megfelel annak az elvárásnak, hogy a nemzetközi önkéntesség társadalmilag fontos témája helyet kapjon a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban. A blogbejegyzések döntő többsége két nagy blogban jelent meg, amelyek a nemzetközi önkéntesség két meghatározó programjához (EVS és Erasmus+) kapcsolódnak.

6. táblázat

A nemzetközi önkéntesség médiamegjelenésének eloszlása

ÉVEK	SAJTÓ	RÁDIÓ	TV	INTERNET	BLOG	ÖSSZESEN
2015	24	6	9	88	33	160
2016	29	7	5	74	96	211
2017	18	10	4	84	52	168
2018	19	3	4	91	22	139
2019	7	1	1	52	7	68
ÖSSZESEN	97	27	23	389	210	746

Forrás: saját szerkesztés

A médiareprezentáció tartalmi összetevői

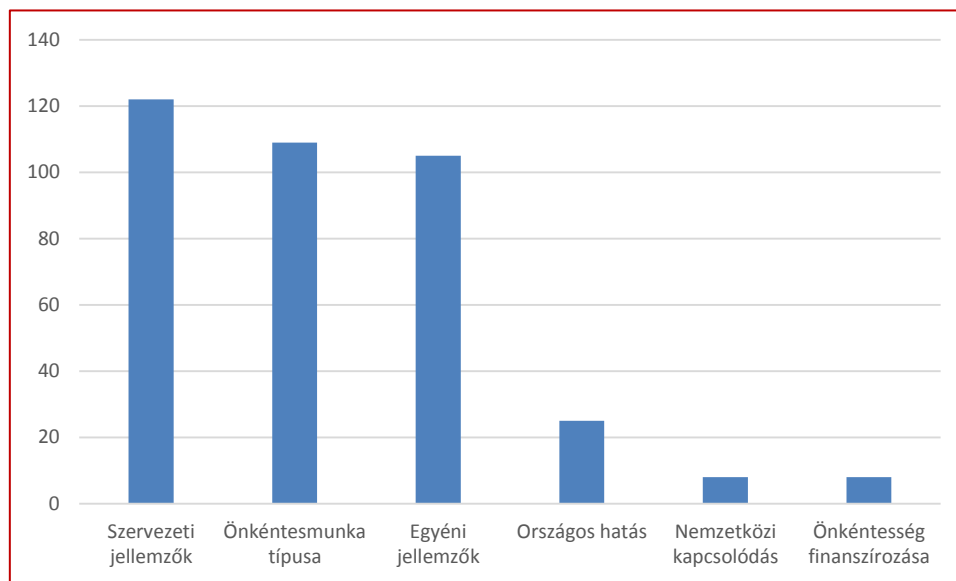
A nemzetközi önkéntesség szerepkészletének tartalmi összetevői képezik azt a kommunikációs alapot, amely kirajzolja a róla szóló társadalmi diskurzust, azaz – egyéb fontos csatornák mellett – a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságát. A tartalmi elemek azonosítását a 2018-as évben megjelent 139 cikk és tudósítás részletes kvantitatív elemzésén keresztül végeztem el. Első körben a nemzetközi önkéntesség hat nagy tématiszójának (önkéntesmunka típusai, önkéntesek egyéni jellemzői, önkéntesség országos hatása, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, valamint a nemzetközi önkéntesség szervezeti jellemzői) médiában való előfordulásának számát és arányát elemeztem (1. ábra).¹⁸ A beszámolók nagy része három témára koncentrált. Összesen 122 cikk és tudósítás tartalmazta a szervezeti jellemzőket, megnevezett legalább egy küldő vagy fogadó szervezetet, illetve önkéntes programot. 109 médiatartalom utalt az önkéntesmunka típusára (nemzetközi vagy belföldi önkéntesség, esetleg önkéntes turizmus). A harmadik legnagyobb csoportot az önkéntesek személyes jellemzői jelentették, 105 beszámoló tartalmazott valamilyen információt a demográfiai háttérrel, motivációról, a bekövetkezett személyiség- és képességváltozásokról, illetve személyes nehézségeikről.

Kevesebb beszámoló foglalkozott a nemzetközi önkéntesség országos (társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai) hatásával, nemzetközi kapcsolódásaival, valamint finanszírozási módjaival (25-8-8 cikk és tudósítás).

¹⁸ A vizsgált jellemzőket tartalmazó cikkek számát összesítettem, azaz egy előfordulásnak vettem, ha egy cikk több alkalommal is tartalmazta ugyanazt a kategóriát (pl. egy cikkben belül két önkéntes demográfiai háttérrel), de külön számoltam, ha egy cikk két eltérő kategóriát egyaránt tartalmazott (pl. írt a belföldi önkéntességről és a társadalmi hatásról is egyszerre).

1. ábra

A nemzetközi önkéntesség témátípusainak előfordulása (cikkek száma)

Forrás: saját szerkesztés

A fiatal célcsoport esetében vizsgálva a tartalmi összetevők vélhetően lekövetik a legfontosabb területeket, amelyek számukra az önkéntessé váláshoz fontosak és szükségesek lehetnek.

Pontosabb megállapításokat kapunk, ha az elemzéshez használt kódrendszer középső szintjén lévő, a hat nagy témacsoportot részletező tartalmi összetevők említését vizsgáljuk (7. táblázat). Nem meglepő, hogy az önkéntesmunka típusain belül a legtöbb cikk (97) tartalmazta a „külföldi vagy nemzetközi” önkéntességet, de a reprezentációban megjelenik a külföldi önkéntesek magyarországi munkája, valamint a belföldi önkéntességgel való kapcsolat is (9-9 cikk). Kifejezetten magas az önkéntesekre vonatkozó demográfiai említés, és közel minden negyedik cikkből (31) kiderül a motivációjuk is. Ennél kevesebb (22) cikk és tudósítás tartalmazta a résztvevő önkéntesekben bekövetkezett személyiség- vagy képességfejlődést. Szakirodalmi hivatkozások¹⁹ és külföldi tapasztalatok alapján a nemzetközi önkéntesség egyik legnagyobb hozadéka a küldő országban végbemenő osztársadalmi változás, amely azonban meglehetősen alulreprezentált volt a vizsgált tartalmakban. Az országos hatást bármilyen formában is megemlítő összesen 25 cikk közül 13 érintette a kulturális fejlődést (főleg a mikrokörnyezetben) és 11 beszámoló a társadalmi hatást. A médiatartalmak döntő többsége (122) tartalmazta valamelyik önkéntesprogram elnevezését, és nagyobb része (86) a küldő szervezet nevét is.

A kvantitatív tartalomelemzés legrészletesebb formáját a kódrendszer legalsó szintjén lévő kérdésekre kapott válaszok feldolgozása adja. A 86 elemi fogalomból álló kategóriaszótár esetében már nemcsak a velük foglalkozó cikkek számát néztem, hanem minden tartalmi említést külön vizsgáltam (külön összesítettem, ha pl. egy cikk két különböző motivációt vagy programot is tartalmazott), azaz összesen 912 darab elemi szintű fogalmat azonosítottam és elemeztem.

¹⁹ Lásd korábban is hivatkozott Report On The Role Of Volunteering In Contributing To Economic And Social Cohesion (Committee on Regional Development, EP, 2008).

7. táblázat
Tartalmi elemek említése (cikkek száma)

I. TÉMATÍPUSOK	Cikkek száma	II. TARTALMI KATEGÓRIÁK	Cikkek száma
1. Önkéntesmunka típusai	109	1.1 Külföldi önkéntesmunka	97
		1.2 Önkéntes turizmus	1
		1.3 Külföldi önkéntes magyarországi munkája	9
		1.4 Belföldi önkéntesség	9
2. Egyéni jellemzők	105	2.1 Demográfia	93
		2.2 Motiváció	31
		2.3 Önkéntesek személyiség- és képességfejlődése	22
		2.4 Tapasztalt nehézségek	22
3. Országos hatás	25	3.1 Össztársadalmi hatás	11
		3.2 Gazdasági hatás	1
		3.3 Kulturális hatás	13
		3.4 Politikai hatás	4
		3.5 Negatív hatás	1
4. Nemzetközi kapcsolódás	8	4.1 ENSZ deklarációk	0
		4.2 Egyéb nemzetközi vonatkozás	8
5. Önkéntesség finanszírozása	8	5.1 Egyéni forrás	4
		5.2 Külső finanszírozó szervezet	4
6. Szervezeti jellemzők	122	6.1 Küldő szervezet	86
		6.2 Fogadó szervezet	9
		6.3 Önkéntesprogram	122

Forrás: saját szerkesztés

Ezek alapján a nemzetközi önkéntesség médiában megjelent részletes tartalmi szerkezetét a 8. táblázat tartalmazza.

A bemutatott tartalmi összetevők különböző mértékben és intenzitással, de jelentős részben lefedik a nemzetközi önkéntesség legfontosabb dimenzióit, szerepeit és vonatkozásait.

A nemzetközi önkéntesség társadalmi szerepei

Részletesen elemezve a kvalitatív vizsgálatba bevont 25 cikk és televíziós tudósítás szövegét, összesen 12 különböző társadalmi szerepet azonosítottam, amelyek öt nagy diszkurzív téma köré csoportosíthatóak. Ezek – előfordulásuk arányában – a következők: a résztvevő önkéntesek felé irányuló személyes előnyök és hatások, a nemzetközi eredmények és hatások, a nemzetközi önkéntesség komplexitása, a küldő szervezetek pozicionálása, valamint a nemzetközi önkéntesség veszélyei (2. ábra).

8. táblázat

A nemzetközi önkéntesség médiában megjelent tartalmi szerkezete

A cikkekben bemutatott önkéntesmunka pontos fajtái	egészségügy: 65%
	szociális és társadalmi terület: 18%
	oktatás: 15%
Önkéntesek demográfiai háttere (döntő többségük egyetemest végzett)	férfi: 56%
	nő: 44%
Önkéntesek motivációi	segítő szándék: 58%
	kalandvágy: 18%
	pályaválasztási lehetőség: 18%
Önkéntesekben bekövetkezett legnagyobb változás	élet- és munkatapasztalatszerzés: 26%
Leggyakrabban hivatkozott küldő szervezet	Magyar Afrika Társaság: 63%
Leggyakrabban említett önkéntesprogramok	orvosi misszió: 42%
	EVS: 39%
	Erasmus+: 13%
Legnagyobb magyarországi hatások	nemzetközi önkéntesség népszerűsítése: 53%
	pályaválasztás elősegítése: 41%
Tapasztalt nehézségek	fizikai nehézségek: 44%
	mentális és kulturális kihívások: 42%
Minimálisan említett országos hatások	kulturális: 1 említés
	gazdasági: 1 említés
	politikai: 0 említés
Országimázs alakítás	Magyar Napok: 4 említés

2. ábra

A nemzetközi önkéntesség diszkurzív témái (előfordulásuk száma és aránya szerint)

Forrás: saját szerkesztés

A diszkurzív témákon belül több társadalmi szerepet is azonosítani lehetett (9. táblázat), amely a nemzetközi önkéntesség üzeneteinek, toposzainak szolgálatául alapul. A vizsgált tartalmak legnagyobb része a résztvevő önkéntesek szemszögéből mutatta be a nemzetközi önkéntesség előnyeit és lehetőségeit, foglalkozott az önkéntesség szakmai és tapasztalatszerző oldalával, a saját képességfejlesztés és önmegvalósítás lehetőségével, hasznos és kellemes tevékenységként írta le a nemzetközi munkát, és ezeken keresztül komoly bátorítást, inspirációt is nyújtott. A nemzetközi önkéntesség fontos dimenziója a korábban is többször említett társadalomfejlődési hatás, ez a szerep a vizsgált reprezentációban azonban nem összetársadalmi szinten, hanem az önkéntesek perspektívájából, személyiségfejlődésként jelent meg.

Az önkéntesség nemzetközi hatásai három szinten jelentek meg: egyrészt lokális, a fogadó társadalmak számára jelentkező előnyként, másrészt az ENSZ globális fejlesztési céljaihoz való csatlakozás révén („magyar önkéntesek aktívan hozzájárultak a nemek közötti egyenlőség eléréséhez, a női egyenjogúság a célzott tanításukkal kezdődik”), és harmadrészt a magyar kormányzati szerepvállaláson keresztül („a magyar kormány fontosnak tartja az önkéntesek által végzett munkát”).

Kisebbségi volumenben, de három azonosított diskurzuson keresztül foglalkozott a média a nemzetközi önkéntesség komplexitásával. A Magyarország felé irányuló nemzetközi önkéntesség azt a fontos üzenetet fogalmazza meg, hogy az önkéntesség nemcsak az eltérő (fejlődő országok), hanem azonos kultúrkörön belül is hasznos szerepet játszik, amely az érdeklődők számára egyben védett és biztonságos belépést jelent a nemzetközi voluntarizmus világába. Az önkéntes turizmus a nemzetközi önkéntesség speciális formája, amely pozitív üzenete („könnyű kipróbálni”, „önkéntesség védett, biztonságos keretek között”) mellett feltárja a fogadó társadalmak számára jelentkező veszélyeit (mindent, saját fejlődésüket is alárendelik a turizmusból származó bevételeknek) is, amely a nemzetközi önkéntesség valós kockázata. A harmadik diskurzus a nemzetközi és a belföldi önkéntesség fontos kölcsönhatását tárta fel.

Alacsony intenzitással, de jelen volt az önkéntesség egyéni szinten (kulturálisan és fizikailag is) megjelenő veszélye, nehézsége, amely a felkészülés és a személyes döntés felelősségének fontosságára hívta fel a figyelmet.

A cikkek, tudósítások témáinak diszkurzív jellemzői, a szerkesztői nézőpontok, a szereplők pozíciói, valamint a belőlük kirajzolódó társadalmi üzenetek különböző formákban jelentek meg.

A kifejezett szakértelmet nem igénylő „általános” területeken dolgozó önkéntesek saját beszámolóinak stílusa könnyed, informális, tartalmukban együtt kezelik az úti élményeket, a saját személyes élményeiket, valamint a szakmai feladatokat és eredményeket. A szerkesztői nézőpont a szereplő személyére és a vele kapcsolatos közvetlen hatásokra terjed ki. Ezekben összetett, globális üzenetek, összetársadalmi vonatkozások jellemzően nem találhatók. Üzenetük általánosítva az, hogy „jó dolog a nemzetközi önkéntesség, számos személyes előnye van, érdemes kipróbálni”.

Ettől eltérő ábrázolásban jelentek meg az orvosi önkéntes missziók, amelyek szakmaisága magasabb, stílusuk formálisabb, hivatalosabb, és mivel egy-egy cikk több résztvevő orvosról is szól, ezért kevésbé személyes. Erős egészségügyi-szakmaiságuk mellett ezek is hordoznak úti- és kulturális élményeket, jellemzőjük, hogy magasabb szerkesztési színvonalon készültek. A személyes perspektíván túl strukturáltan jelenítenek meg szélesebb társadalmi motivációkat, hatásokat, és jellemzőbb a nemzetközi célokhoz való kapcsolódás, a tudatos kultúracsere és országimázs erősítés is. Magas orvosszakmaiságuk miatt az olvasók nehezebben tudnak azonosulni velük, üzenetük ezért nem az aktiválás, hanem az önkéntesség fontosságának és lehetőségének tudatosítása.

9. táblázat

Azonosított diszkurzív témák és társadalmi szerepek

DISZKURZÍV TÉMÁK	TÁRSADALMI SZEREPEK
A résztvevő önkéntesek felé irányuló személyes előnyök, hatások	Nem kell félni tőle: hasznos és kellemes tevékenység
	Saját képességfejlesztés, önmegvalósítás eszköze
	Szakmai és tapasztalatszerző lehetőség
	Inspirálás, bátorítás: „bárből lehet önkéntes”
Nemzetközi eredmények és hatások	Hasznos a fogadó társadalmak számára
	Globális, ENSZ-célok megvalósításának eszköze
	Magyar kormány is fontosnak tartja az önkéntességet
A nemzetközi önkéntesség komplexitása	Magyarország nemcsak küldő, hanem fogadó ország is
	Önkéntes turizmus, mint a nemzetközi önkéntesség speciális formája
	Belföldi önkéntesség kapcsolata
Küldő szervezet pozicionálása	Küldő szervezet pozicionálása
A nemzetközi önkéntesség veszélyei	Nemzetköz önkéntesség = átverés

Forrás: saját szerkesztés

Konklúzió

Jelen dolgozat célja annak feltárása volt, hogy a nemzetközi önkéntesség bonyolult szerepstruktúrája mekkora intenzitással, milyen módon és szerkezetben jelenik meg a magyar sajtóban. Az eredményt a hazai médiahelyzet és a nemzetközi önkéntesség fejlettségi állapota mind pozitív, mind negatív irányba befolyásolta, és ez a kettős hatás és értelmezés a reprezentáció értékelése során mindhárom vizsgált területre jellemző volt.

Bármely tartalom esetében nehéz a megjelent mennyiségre vonatkozó objektív értékelés. A nemzetközi önkéntességről megjelent 746 darab médiatartalom esetében aggodalomra adhat okot, hogy a sajtómegjelenések száma 2016 óta fokozatosan csökken, abszolút értékben viszont a 2015–2019 közötti időszakban megjelent cikkek, tudósítások száma a legközelebbi kapcsolódó terület, a belföldi önkéntesség médiajelenlétéhez képest kifejezetten kedvezőnek mondható, hiszen az önkéntességről összesen megjelent tartalom (6889 darab) közel 11%-a foglalkozott a nemzetközi területtel, amely jelentősen meghaladja a nemzetközi önkéntesek és a belföldi önkéntességben résztvevők arányát. A témával foglalkozó médiumok összetétele megfelel a „Z” generációba tartozó magyar fiatalok médiafogyasztási szokásainak (68% az online forrás), amely jó lehetőséget mutat a fiatal potenciális önkéntesek elérésére. A nyomtatott és az online sajtó esetében a megjelenések jellemzően az alacsonyabb olvasottságú médiumokban történtek, de a televíziós és rádióműsorok esetében inkább a nagy kereskedelmi és közszolgálati csatornák foglalkoztak ezzel a témával, amely médiaeszköz oldalról jó alapot nyújthat a nemzetközi önkéntesség társadalmi nyilvánosságához.

Szintén vegyes megítélésű képet mutat a megjelent tudósítások tartalmi összetétele. Pozitív, hogy a nemzetközi önkéntesség különböző dimenzióinak és összetevőinek minden eleme (önkéntesmunka típusa, egyéni jellemzők, országos hatás, nemzetközi kapcsolódás, finanszírozás, szervezeti jellemzők) megjelent valamilyen mértékben az elemzésbe bevont tartalmakban, azaz a médiareprezentációból ténylegesen kiolvasható a nemzetközi önkéntesség tár-

sadalmi, gazdasági és politikai komplexitása. Másrészt – ez a kevésbé kedvező olvasat – a különböző összetevők említési aránya nagyon egyenlőtlen. A vizsgált szerepstruktúrák felületi szintjén elhelyezkedő, a végzett munkával, az önkéntes demográfiai és motivációs háttérrel, valamint a küldő szervezettel kapcsolatos említések aránya kifejezetten magas, míg a mélyebb dimenziókat jelentő, a küldő és fogadó országok számára jelentkező társadalmi hatások, az interkulturális bevonódásból eredő változások, a gazdasági és geopolitikai kapcsolódások, valamint a globális nemzetközi fejlesztési célokhoz való illeszkedések sajnos elszórtan, ritkán és alacsony számban jelentek meg. Ez elég lehet a fiatal jövőbeli önkénteseknek, de a társadalom szélesebb köre számára a nemzetközi önkéntesség tágabb tartalmi bemutatása is fontos lehet.

Az önkéntesmunka típusára, a demográfiai háttérre, valamint egyéni motivációkra vonatkozó arányok részben megfelelnek, részben eltérnek a nemzetközi kutatási eredményektől. A nemzetközi önkéntesség szakmai irányait az ENSZ globális fejlesztési céljaihoz²⁰ szokás kötni, amelyek – leegyszerűsítve – a szegénység elleni küzdelem, az oktatás, a nemek közötti egyenlőség megteremtése, az egészségügy, valamint a környezeti fenntarthatóság. A médiareprezentációban ezt jól leköveti a magyar önkéntesek által végzett munka, amely 65%-ban egészségügyi, 18%-ban szociális és 15%-ban oktatási feladat volt. A motivációs háttér (58% segítő szándék, 18-18% kalandvágy és pályaválasztási lehetőség) összetétele szintén megfelel a nemzetközi tapasztalatoknak. Az önkéntesek médiaképpben megjelent demográfiai háttére (56% férfi, 46% nő, és mindkét nem esetében döntő többségük egyetemet végzett) végzettségi szintben megfelel, nemek arányában ellentétes a nemzetközi kutatási eredményekkel (nők-férfiak aránya Magyarországon 70-30%, USA-ban 60-40%²¹), amely oka valószínűleg az Afrikában dolgozó magyar orvosi missziók felülreprezentáltsága (összes említett program 42%-a) volt. Gyakorlatilag minden külföldi munkáról szóló beszámoló hivatkozott valamelyik önkéntesküldő szervezetre vagy programra, amely visszaigazolja Hustinx és Lammertyn megállapítását, miszerint napjainkra a nemzetközi önkéntesek egyre inkább professzionális szervezeti keretek között végeznek globálisan is egyre fontosabb feladatokat (Hustinx – Lammertyn 2003).

A vizsgált médiamegjelenés tartalmi jellemzői nagy mértékben hasonlítanak a korábban hivatkozott nemzetközi reprezentációs kutatásokra, melyek szerint a jó anyagi helyzetben lévő meghatározó önkéntesküldő szervezetek médiafőlényben vannak kisebb társaikkal szemben, valamint a könnyen érthető, népszerű, sztereotip önkéntes témák aránytalanul többet szerepelnek a sajtóban, mint a mélyebb társadalmi szinten megjelenő fejlesztési területek²² (Deacon – Fenton – Walker 1995, Greenberg – Walters 2004b).

A hazai médiareprezentációból összességében 12 társadalmi szerep rajzolódott ki, de ezek egyenlőtlen arányban jelentek meg. A legerősebb diszkurzív témát a résztvevő önkéntesek felé irányuló előnyök és hatások képezték, amelyen belül a „nemzetközi önkéntesség, mint önmegvalósító és képességfejlesztő eszköz” és „szakmai és tapasztalatszerző lehetőség”, valamint – kicsit általánosabban – a „hasznos és kellemes tevékenység” volt a három domináns társadalmi szerep. Ezek alkották a nemzetközi önkéntesség legerősebb toposzát. Fontos diskurzusként jelen volt még a fogadó társadalmak számára jelentkező hasznosság, azonban mindössze néhány cikk esetében éreztem úgy, hogy kiolvasható belőlük egy globális, társadalmi célhoz való kapcsolódás (pl. társadalmi egyenlőség), de ezek sem globális fejlesztési

²⁰ Millenniumi Fejlesztési Célok, 2000 és Fenntartható Fejlesztési Célok, 2015.

²¹ Lásd korábbi hivatkozások.

²² A vizsgált brit sajtóban féléves időszakban pl. az egészségügyi önkéntesség 27%-ban, míg a szegénység felszámolására irányuló programok 0,4%-ban, a társadalmi egyenlőtlenségek elleni önkéntesség mindösszesen 0,2%-ban volt jelen.

kontextusban mutatkoztak meg. Több szerep kapcsolódott a nemzetközi önkéntesség komplexitásához, erősen megjelent a „Magyarország nemcsak küldő, hanem fogadóország” diskurzus is, hozzájárulva az észak-dél irányú (fejlett országokból a „fejletlen” országokba irányuló) önkéntesség sztereotípiájának lebontásához. A küldő ország számára jelentkező társadalmi fejlődés diskurzusa sajnos semmilyen módon nem került bemutatásra, pedig ez az egyik legfontosabb szerepe az önkéntességnek.

Kifejezetten negatív üzenet, társadalmi szerep nem jelent meg, a nemzetközi önkéntességgel kapcsolatos nehézségek a szokatlan fizikai körülményekre (és egy esetben a nem megfelelő helyi szervezésre) korlátozódtak, de ezek ritkák és sporadikusak voltak, nem alkottak semmiféle önkéntességellenes diskurzust. Interkulturális, társadalmi kihívások, konfliktusok nem jelentek meg. A fejlődő országokról szóló beszámolókból nem találtam nyomát semmilyen kolonialista, romantizáló hangulatnak vagy attitűdnek, inkább képviselték a kultúrák cseréjén alapuló önkéntesi hozzáállást (Said – Burgmer 1998).

IRODALOM

- Birher Nándor – Boros István – Kocziha Mihály – Kolozsi Pál – Stummer Attila – Sztráray-Kézdy Éva (2014) A kvantitatív szövegelemzés, mint előrejelzési lehetőség. *Pénzügyi Szemle online*, 2014. június 2.
- Bröckerhoff, Aurélie – Wadham-Smith, Nick (2008) *Volunteering Global Citizenship in Action*. Counterpoint Publishing, London.
- Carver, Terrell (2002) Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat.” *Politikatudományi Szemle*, 2004, 4. szám. 143–148.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006) *Önkéntesség, jótékonyság, társadalmi integráció*. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport – Önkéntes Központ Alapítvány.
- Czike Klára – Szabóné Ivánku Zsuzsanna (2010) *Online kutatás az önkéntességről a lakosság körében*. Budapest, Önkéntes Központ Alapítvány.
- Csákvári Zsófia (2008) *Önként és tanulva (diplomamunka)*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem.
- Deacon, David – Fenton, Natalie – Walker, Beth (1995) Communicating Philanthropy: The Media and the Voluntary Sector in Britain. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 119–139. <https://doi.org/10.1007/BF02353993>
- Csigó Péter (1998) A gazdasági stabilizációs diskurzus – a konszolidáció diskurzusa. *Szociológiai Szemle*, 1998. 3. szám. 121–151.
- Fairclough, Norman (2009) Critical discourse analysis as a method in social scientific research. In: Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. (SAGE, 2nd edition, 2009). 121–139. <https://doi.org/10.4135/9780857028020.n6>
- Fairclough, Norman (2012) Critical Discourse Analysis. *International Advances in Engineering and Technology*, Vol.7 July 2012, 452–479.
- Fairclough, Norman – Mulderrig, Jane – Wodak, Ruth (2011) Critical Discourse Analysis, 2011. In: van Dijk, Teun A. (ed.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, SAGE, 2nd edition, 2011. 357–379. <https://doi.org/10.4135/9781446289068.n17>
- Feischmidt Margit (2018) Szolidaritás és társadalmi reflexió a menekültek önkéntes segítőinek elbeszéléseiben. *socio.hu* 2018/1. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2018.1.69>

- Fodor Erika – Orosz Tamás (2015) Magyarország nemzetközi humanitárius segítségnyújtása, 2003–2014. *Külügyi Szemle*, 2015, különszám. 110–131.
- Foucault, Michel (1970) A diskurzus rendje. *holmi.org*, 1991 július.
- Géring Zsuzsanna (2017) Kevert szövegelemzési módszertan alkalmazása gazdasági és társadalmi jelenségek vizsgálatához – online CSR-kommunikáció vizsgálata tartalomelemzéssel és diskurzuselemzéssel. *Vezetéstudomány*, Budapest, 2017, 4. szám, 55–66. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2017.04.08>
- Glózer Rita (2007) Diskurzív módszerek. In: Kovács Éva (szerk.) *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*, PTE BTK – Régió Könyvek 2007. 260–268.
- Goff, Patricia M. (2013) Cultural Diplomacy. In: Cooper, Andrew F. – Heine, Jorge – Thakur, Ramesh (eds.) *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199588862.013.0024>
- Greenberg, Josh – Walters, David (2004) Promoting Philanthropy? News Publicity and Voluntary Organizations in Canada, *Voluntas: International Journal of Voluntary and Non-profit Organizations*, Vol. 15, No. 4., 383–404. <https://doi.org/10.1007/s11266-004-1238-6>
- Harkin, Marian (2008) Report On The Role Of Volunteering In Contributing To Economic And Social Cohesion. Committee on Regional Development, European Parliament.
- Hustinx, Lesley – Lammerty, Frans (2003) Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *International Journal of Voluntary and Non-profit Organisation*, 2003, June, 166–187.
- Krippendorff, Klaus (2004) *Content Analysis, An Introduction to its Methodology*. SAGE, 2nd edition, Thousand Oaks, CA.
- Laki Ildikó (2019) Láttelel az önkéntességről. *Polgári Szemle*, 15. évf. 4–6. szám, 2019, 361–369. <https://doi.org/10.24307/psz.2019.1223>
- Lewis, David (2005) Globalization and International Service: A Development Perspective. *Voluntary Action, Journal of the Institute for Volunteering Research*. Vol. 7; Number 2. 13–26.
- Machin, Joanna (2005) *Volunteering and the Media: A review of the literature*. London, VAMU Institute for Volunteering Research.
- Mbembe, Achille (2008) Mi az a posztkolonializmus? *Lettre*, 71. szám, 2008 tél.
- Mészáros Zoltán – Kostyál Árpád – Mester Dániel (2011) *Kutatás a társadalmi felelősségről, és az önkéntességet nem végzők attitűdjeiről*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Mikešy Álmos – Molnár Zsolt – Reicher Péter (2011) *Önkéntesen, felelősen – A 20 legfontosabb kérdés a nemzetközi önkéntességről*. Budapest, Magyar Önkéntesküldő Alapítvány saját kiadás.
- Nye, Joseph S. Jr. (2004) The Benefits of Soft Power. Working Knowledge online, Harvard Business School, 8/2/2004.
- P. Szilczl Dóra (2018) Bevezetés a kritikai diskurzuselemzésbe. *Jel-Kép*, 2018/3. szám, 3–26. <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2018.3.3>

- Perpék Éva (2017) Önkéntesség közel s távol: hazai és nemzetközi helyzetkép. In: *Háztartási munka, fizetetlen munka, láthatatlan munka*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 108–121.
- Said, Edward – Burgmer, Christoph (1998) Bevezetés a posztkoloniális diskurzusba. *Lettre*, 28. szám, 1998 tavasz.
- Smith, Matt Baillie – Laurie, Nina (2010) International Volunteering and Development: Global Citizenship and Neoliberal Professionalisation Today. *Transactions of the Institute of British Geographers* 2011. 545–559.
<https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2011.00436.x>
- Szabó Márton (2004) *A diszkurzív politikatudomány alapjai*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Szent-Iványi Balázs – Lightfoot, Simon (2015) Közép- és Kelet-Európa nemzetközi fejlesztési politikája. *Külügyi Szemle*, 2015, különszám. 26–37.
- Szigeti Ferenc Albert (2003) *Az önkéntesség szerepe a fejlett piacgazdaságban*. Budapest, ELTE–BTK Kulturális menedzserképző program.
- van Dijk, Teun A. (1998) *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London, SAGE Publications.
- Vidra Zsuzsanna – Kriza Borbála (2010) A többség fogságában – kisebbségek médiareprezentációja. In: Feischmidt Margit (szerk.) *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Budapest, Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet. 391–405.
- Volunteering In The European Union, final report (2010) Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC–EA), Directorate General Education and Culture (DG EAC), Brussels.
- Wodak, Ruth (2001) What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. In: Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, London, SAGE. 1–13. <https://doi.org/10.4135/9780857028020.d3>
- Wu, Huiting (2011) *Social Impact on Volunteerism*. Atlanta, GA, Points of Light Institute.
- Zakariás Ildikó (2018) *Jótevény nemzet*. Budapest, MTA TKKI – Kalligram.
- Zentai László (2006) Önkéntes segítség Magyarországon ma és holnap. *Polgári Szemle*, 2. évfolyam 5. szám, 2006 május (letöltve: polgariszemle.hu).

Internetes letöltés

- NMHH-felmérés: *Csökken a hagyományos média fogyasztóinak aránya az internethez képest*. Közzétéve: 2020. július 23., Arious Kft., (nmhh.hu letöltés időpontja: 2020.12.19.)
2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről (letöltés időpontja: 2020.12.05.)
- A mediaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar mediaszabályozásban*, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság. Közzétéve: 2011. november 11., legutóbb frissítve: 2014. január 28. (nmhh.hu, letöltés időpontja: 2020.12.05.)
- Médiatermékek nézettségi és olvasottsági adatai*, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2020, Whitereport for Directors – Summer Edition 2019 (media1.hu), MATESZ (Magyar Terjesztés-ellenőrző Szövetség) 2020, thepitch.hu (Digitális Közmérési Tanács adatai alapján), Márkamonitor (markamonitor.hu) és Média1 (az RTL és a TV2 Nielsen Közönségmérésre alapozott közleményei) (letöltések időpontja: 2020.04.20. – 05.10.)